

Hydrogeologia dla rolnictwa i wsi – wspomnienie dawnej organizacji i osiągnięć

Aleksander Piórek¹

Hydrogeology for rural areas – memoirs of a former organization and achievements. Prz. Geol., 63: 1002–1003.

Abstract. Hydrogeological Company for Agriculture was established in 1957 and later was transformed into United Companies for Rural Water Supply WODROL. At that time rural areas were supplied in water directly from dug wells, natural springs and surface waters. The aim of the company was to drill wells and to build waterworks so as to supply inhabitants of rural areas and farms in water of good quality. There were 17 branches of the company located in Poland, with hydrogeological survey in every of them. The task of hydrogeologists working there was identification of groundwater reservoirs, supervision over drilling wells, preparing reports. It is assessed that over 40 years of its activity, the Company drilled around 25 000 wells with an average depth of 55 m. Thousands of waterworks were built, which affected greatly living conditions of rural population. This important activity was possible thanks to hydrogeologists, who played the main role in this action. Some of them devoted all their professional life to this important mission.

Keywords: groundwater for rural areas, WODROL history

W okresie ostatnich 20 lat transformacji ustrojowej towarzyszyły głębokie zmiany w organizacji i funkcjonowaniu przedsiębiorstw hydrogeologicznych, które były związane z resortami gospodarczymi państwa. Przedsiębiorstwa te uległy w większości likwidacji, a ich rola i dobroek odchodzą stopniowo w zapomnienie. Dotyczy to szczególnie służby hydrogeologicznej ministerstwa rolnictwa, działającej w ramach Zjednoczenia Przedsiębiorstw Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę WODROL. Działalność ta nie doczekała się opracowania i zachowała się w pamięci coraz mniej licznych hydrogeologów związanych z zaopatrzeniem rolnictwa w wodę. Wspomniana jest ona jedynie w artykułach poświęconych przeszłości hydrogeologii w Polsce (np. Kleczkowski, 1999; Kozerski, 2007). Trwałe są natomiast rezultaty tej działalności, która przyczyniła się niewątpliwie do cywilizacyjnego postępu polskiej wsi.

Autor artykułu działał w służbie hydrogeologicznej rolnictwa przez cały okres jej istnienia i pragnie choćby w zarysie przypomnieć jej powstanie, rozwój i efekty ponad trzydziestoletniej działalności.

W drugiej połowie XX w. były realizowane w kraju duże krajowe programy unowocześniania infrastruktury technicznej wsi i rolnictwa, jak elektryfikacji, melioracji wodnych, a także zaopatrzenia w wodę pitną i do potrzeb gospodarczych. Przedsięwzięcia w tym ostatnim zakresie wiążą się ściśle z hydrogeologią.

Na wsi dominował prymitywny sposób zaopatrywania w wodę – bezpośrednio ze studzien kopanych, źródeł naturalnych i wód powierzchniowych. Tylko nieliczne wsie i niektóre gospodarstwa państwowe, zwłaszcza na tak zwanych Ziemiach Odzyskanych, były wyposażone w wodociągi. Rozprowadzano nimi wodę czerpaną z reguły z głębszych zasobów podziemnych, bardziej wydajnych i o lepszej jakości. W programach zaopatrzenia w wodę rolnictwa i wsi uznano, że w warunkach wodnych naszego kraju taki model techniczny dostawy wody powinien być w zasadzie

powszechny. Wymagało to wykonania dużej liczby studzien wierconych.

HISTORIA I ORGANIZACJA

Podstawę do podjęcia szerokich działań w tym zakresie zapewniło powołanie w resorcie rolnictwa z dniem 1 kwietnia 1955 r. Przedsiębiorstwa Wiertniczo-Studniarskiego w Poznaniu. Powstało ono na bazie znanej przedwojennej firmy studniarskiej Kopczyńskiego, którą upaństwowiono. Z dniem 1 marca 1956 r. siedziba tej firmy została przeniesiona do Warszawy, a z początkiem 1957 r. przekształcono ją w wielozakładowe Przedsiębiorstwo Hydrogeologiczne Rolnictwa, z kilkunastoma zakładami robót hydrogeologicznych (ZRH) jako jednostkami wykonawczymi. Ich zasięg działania obejmował zwykle jedno województwo, a wszystkie ZRH łącznie – cały kraj. Z kolei na bazie PHR zostało zorganizowane z dniem 1 kwietnia 1961 r. Zjednoczenie Przedsiębiorstw Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę WODROL w Warszawie, nadzorowane przez ministra rolnictwa, a ZRH stały się samodzielnymi przedsiębiorstwami WODROL (18 jednostek).

Z końcem lat 60. XX w. zakłady WODROL zostały włączone do organizacji elektryfikacji rolnictwa (działały pod nazwą Przedsiębiorstwo Elektryfikacji i Zaopatrzenia Rolnictwa i Wsi w Wodę ELWOD), a od 1974 r. ponownie wyodrębnione i przeniesione do nadzorującej je odtąd organizacji Centralnego Zarządu Budownictwa Wodnego i Melioracji. Po ustawowej likwidacji centralnych zarządów i zjednoczeń w 1981 r. przedsiębiorstwa samorządnie powołały Zrzeszenie Przedsiębiorstw Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę WODROL, które działało do połowy 1989 r. Później nastąpił okres prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych – przekształcenia w pracownicze spółki z o.o. bądź akcyjne.

Zmniejszenie w budżecie państwa środków na inwestycje zaopatrzenia wsi w wodę oraz rozwój konkurencji powodowały w kolejnych latach stopniową likwidację większości przedsiębiorstw WODROL (obecnie działają

¹ Ul. Marzanny 10 m. 40, 02-649 Warszawa; emerytowany dyrektor i prezes WODROL Sp. z o.o. w Warszawie.

jeszcze 3) – ale i program zaopatrzenia wsi w wodę systemem wodociągów został w zasadzie zakończony.

ZADANIA I ICH REALIZACJA

Przedmiotem działania Przedsiębiorstwa Hydrogeologicznego Rolnictwa, z jego zakładami, było wyłącznie wykonawstwo odwiertów studziennych. W latach 1955–1960 wykonano ich ponad 2000, głównie dla państwowych gospodarstw rolnych. W ten sposób zaspokojono ich podstawowe potrzeby w zakresie ujęć wody. W późniejszym okresie, w organizacji WODROL, stopniowo coraz większy stawał się udział robót na rzecz ludności wsi – jej potrzeb komunalnych i prowadzonej gospodarki zwierzęcej. Wykonywano obiekty kompleksowe – od ujęcia wody (zwykle podziemnej, studniami wierconymi), poprzez stacje jej uzdatniania odpowiednio do wymogów dla wody pitnej, aż do doprowadzenia siecią wodociagową do odbiorców. Nie ma ścisłych danych co do liczby odwiertów studziennych i ich łącznego metrażu, wykonanych przez przedsiębiorstwa resortu rolnictwa. Z posiadanych materiałów odnoszących się do jednego roku – 1985 – wynika, że wykonano wówczas 866 odwiertów, o łącznej długości 47 875 m. Największe udziały miały w tym zakłady WODROL: olsztyński (92 odwierty), bydgoski (88), lubelski (68) i poznański (64). Szacować można, że w całym okresie działalności specjalistycznych przedsiębiorstw resortu rolnictwa zostało wykonanych co najmniej 25 000 odwiertów studziennych, a ich łączna długość sięgnęła ok. 1,5 mln m. Średnia głębokość otworu studziennego dla wsi to ok. 55 m.

W początkowym okresie odwierty studzienne były wykonywane w sposób okrężno-udarowy, a od połowy lat 60. ubiegłego wieku – głównie w technologii udarowej zmechanizowanej. W latach 80. XX w. było wdrażane także wykonawstwo w technologii obrotowej z płuczką. Organizacja WODROL dysponowała własnym zapleczem warsztatowym (PRODWODROL Sulechów i WODROL Wałcz), w którym produkowano własnej konstrukcji sprzęt do zmechanizowanych wierceń udarowych oraz podstawowe narzędzia wiertnicze. Wiertnice udarowe PRODWODROL stanowiły podstawowe wyposażenie techniczne przedsiębiorstw WODROL w zakresie wiertnictwa. Podjęto tam też wyrób wiertnic obrotowych. W 1985 r. zakłady WODROL dysponowały 237 wiertnicami udarowymi i 23 udarowo-obrotowymi.

Roboty studziennie-wiertnicze były realizowane zawsze w reżimie obowiązującym dla robót geologicznych, zgodnie z przepisami Prawa geologicznego i górniczego. W każdym przedsiębiorstwie wykonującym te roboty działał zespół hydrogeologów. W 1985 r. w przedsiębiorstwach resortu rolnictwa było zatrudnionych ogółem 132 geologów. Sporządzano projekty wierceń hydrogeologicznych, nadzorowano przebieg robót, wykonywano specjalistyczne badania oraz dokumentowano wyniki robót i badań. Materiały dokumentacyjne były przekazywane do właściwych archiwów państwowej służby geologicznej. Niewątpliwie są one obecnie cennym przyczynkiem do poznania budowy geologicznej i warunków hydrogeologicznych poszczególnych miejscowości, regionów i całego kraju.

W końcu lat 60. XX w. w organizacji WODROL podjęto poszukiwania wód podziemnych dla poszczególnych inwestycji zaopatrzenia w wodę metodą geofizyczną – elektrooporową. Były to badania nowatorskie w działalności hydrogeologicznej w skali kraju. Wykonywała je na całym terenie kraju pracownia geofizyczna Biura Studiów i Projektów WODROL-PROJEKT w Warszawie. W 1985 r. było w niej zatrudnionych 25 osób. Badania tą metodą były wykonywane na obszarach o trudnych warunkach hydrogeologicznych, często gdy badaniami tradycyjnymi nie znajdowano odpowiednich zasobów wody. Efektywność poszukiwań metodą elektrooporową była bardzo duża.

W celu podejmowania optymalnych decyzji dotyczących kolejności i sposobu realizacji inwestycji zaopatrzenia wsi w wodę, były sporządzane regionalne programy przedsięwzięć. Podstawą ich opracowania były specjalistyczne mapy w skali 1 : 25 000. Przedstawiano na nich możliwości pozyskania wody z zasobów podziemnych w regionie (głównie w układzie powiatów) oraz rejonu o dużych zasobach wody bądź ich niedostatku i konieczności przerzutu wodociągami. Przygotowanie takich map było dużym przedsięwzięciem, obejmującym prawie cały kraj. Było ono realizowane głównie przez hydrogeologów WODROL-PROJEKT, od końca lat 60. do początku lat 80. ubiegłego wieku.

Należy także wspomnieć osoby, które miały główny udział w stworzeniu organizacji hydrogeologii i zaopatrzenia w wodę resortu rolnictwa. Należą do nich przede wszystkim dr Aleksander Czyżewski – dyrektor PHR i Zjednoczenia WODROL, a także jego zastępca – mgr geologii Zygfryd Elsner oraz główny geolog resortu – Czesław Ćwiertniewski i dyrektor WODROL-PROJEKT – mgr geologii Edward Such. Autor niniejszej relacji pracował w tej organizacji na szczeblu centralnym od 1957 r., ostatnio na stanowiskach dyrektora dobrowolnego zrzeszenia przedsiębiorstw WODROL i prezesa spółki z o.o. WODROL w Warszawie.

PODSUMOWANIE

Przedsiębiorstwa Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę WODROL przez ponad 30 lat odgrywały w polskiej hydrogeologii bardzo ważną rolę. Obejmowały swym działaniem cały obszar kraju. Szacuje się, że wykonały one około 25 000 odwiertów studziennych o średniej głębokości 55 m. Łączyło się to z koniecznością sporządzenia dziesiątków tysięcy projektów i dokumentacji oraz przeprowadzeniem nadzoru nad ich realizacją.

Zadanie to wykonywali przede wszystkim hydrogeolodzy zatrudnieni w przedsiębiorstwach WODROL. W ten sposób przyczynili się do znacznego postępu w rozpoznaniu hydrogeologicznym kraju, a co ważniejsze uczestniczyli w unowocześnieniu polskiego rolnictwa.

LITERATURA

- KOZERSKI B. (red.), JAWORSKA-SZULC B., PIEKAREK-JANKOWSKA H., PRUSZKOWSKA M. & PRZEWŁÓCKA M. (2007) – Gdański system wodonośny. Wyd. Politechniki Gdańskiej.
KLECZKOWSKI A.S. & SADURSKI A. 1999 – Geneza i rozwój polskiej hydrogeologii. Biul. Państw. Inst.Geol., 388: 7–34.